

Κ. ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ Ο ΓΚΑΙΤΕ
ΕΝ ΝΕΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ VON RINTELEN

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Ζ' -- ΤΕΥΧΟΣ Β' 1955

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ ΣΙΔΕΡΗ
1955

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ Ο ΓΚΑΪΤΕ

ΕΝ ΝΕΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ VON RINTELEN

Ὁ κλονισμὸς τῆς πίστεως εἰς ἀξίας θεωρουμένας ἀσαλεύτους, ὁ προκληθεὶς ἀπὸ τοὺς δύο μεγάλους πολέμους, ἐνεφάνισεν ὡς αἴτημα διὰ τὴν γενεάν μας τὴν ἀναθεμελίωσιν τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς.

Ἐκ τῶν φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι ἐπελήφθησαν τοῦ ἀθλοῦ τούτου, ἐξέχουσιν διεθνῶς θέσιν κατέχει σήμερον ὁ Γερμανὸς F. von Rintelen, καθηγητῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Μαγεντίας. Οὗτος ἀπὸ τοῦ 1947 διὰ σειρᾶς ἔργων ἀναλύει καὶ κρίνει τὰς ιδέας καὶ ἀρχάς, αἵτινες εἶχον ὡς κατάληξιν τὴν ἀναταραχὴν, ποὺ ἐζήσαμεν καὶ ζῶμεν.

Τὸ πρῶτον σχετικὸν ἔργον τοῦ «*Ἡ δαιμονία τῆς θελήσεως*», 1947, ὑποδεικνύει ποῦ ὀδηγεῖ ὁ Πανδυναμισμὸς, ὁ προβληθεὶς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνός μας ὡς τὸ ἀνώτατον ἰδεῶδες ζωῆς, ὁ μὴ δεχόμενος κανένα χαλινὸν καὶ μὴ ἀναγνωρίζων κανένα νόμον.

Εἰς τὸ ἔργον τοῦ «*Ἀπὸ τοῦ Διονύσου εἰς τὸν Ἀπόλλωνα*», 1948, καθορίζει, ὅτι ἡ ἀνοδος ἐν τῷ πνεύματι ἐγκεῖται εἰς τὴν ὑπέρβασιν τοῦ βιολογικοῦ στοιχείου, τῆς τυφλῆς ὀρμῆς, τῶν χαωδῶν ἐνστίκτων, τοῦ Διονυσιακοῦ πνεύματος ἐν γένει καὶ εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ μέτρου, τοῦ νόμου, τοῦ φωτὸς τῆς συνειδήσεως τῶν στοιχείων δηλαδὴ ἐκείνων, ποὺ οἱ Ἕλληνες συνέδεον μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος.

Τῷ 1951 διὰ τοῦ ἔργου τοῦ «*Ἡ φιλοσοφία τοῦ πεπερασμένου ὡς κάτοπτρον τῆς ἐποχῆς μας*» ἤσκησεν ἐμπεριστατωμένην κριτικὴν ἐπὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Ὑπαρξισμοῦ, τῶν δεχομένων ὡς μόνην βίωσιν ζωῆς τὴν φροντίδα, τὴν ἀγωνίαν, τὴν ἀπελπισίαν, τὸ μηδέν.

Κατὰ τὸ παρὸν ἔτος ἐδημοσίευσεν νέον ἔργον ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἡ βαθμὶς τοῦ πνεύματος*», μὲ ὑπότιτλον «*Τὸ νόημα τοῦ κόσμου κατὰ τὸν Γκαϊτε*» (1). Τοῦτο ἀποτελεῖ μίαν ὀλοκλήρωσιν τῶν προηγουμένων ἀναζητήσεων τοῦ συγγραφέως, διότι

1) Ὁ γερμανικὸς τίτλος τοῦ ἔργου εἶναι : F. J. von Rintelen, Der Rang des Geistes - Goethes Weltverständnis, Tübingen 1955, S. 436.

οὗτος μετὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν ἰδεῶν τοῦ Γκαϊτε συνυφαίνει μίαν πλήρη θεωρίαν περὶ κόσμου καὶ περὶ ἀνθρώπου.

Ὁ von Rintelen ἐκλέγει καὶ προβάλλει τὴν προσωπικότητα τοῦ Γκαϊτε ὡς ὁδηγὸν εἰς τὴν ἀσταθῶς βαδίζουσαν γενεάν μας, διότι ὁ Γκαϊτε δὲν εἶναι μόνον μία ποιητικὴ ἰδιοφυΐα με λεπτὴν εὐαισθησίαν, ἀλλ' ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῆς ἀνεγνωρίσθη ὡς Ὀλύμπιος μεγαλοφυΐα λόγῳ τοῦ βάθους τῆς σκέψεώς της καὶ τῆς εὐρύτητος τοῦ βλέμματός της. Οὗτος συνάπτει τὸ κλασσικὸν πνεῦμα, τὸν χριστιανικὸν ἀνθρωπισμὸν καὶ τὴν νεωτέραν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν εἰς μίαν ἐνότητα, παριστωμένην διὰ συμβολισμῶν ἀπαραμίλλου ἐκφραστικότητος καὶ δυνάμεως (1).

Τὸ συγγραμμὰ τοῦ von Rintelen εἶναι κυρίως μία Φιλοσοφία τοῦ πνεύματος ἀναφερομένη εἰς τὰ θέματα: Ὑπαρξις καὶ φύσις, Θεὸς καὶ ἀνθρώπος, Πληρότης ζωῆς καὶ πνευματικὸν νόημα. Ἀπὸ τὸ ὅλον του περιεχόμενον θὰ ἐξετάσωμεν λεπτομερέστερον ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς προσωπικότητος τοῦ Γκαϊτε.

Ὅτι ἡ ἐπαφὴ τοῦ Γκαϊτε μετὰ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα προεκάλεσε τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ταλάντου του καὶ τὴν ὠρίμασιν τῆς αὐτοσυνειδήσεώς του, ὡμολογεῖτο ὑπὸ τοῦ ἰδίου, τονίζοντος συχνά: «Οἱ Ἕλληνες με ἔκαμαν ἐνήλικον».

Ἡ πρώτη διέγερσίς του παρὰ τοῦ κλασσικισμοῦ προεκλήθη ἀπὸ τὸ ταξιδίον του εἰς Ἰταλίαν (1786 - 1788). Ἐκεῖ ὅμως οὗτος δὲν εἶδε τὸν Ρωμαϊσμόν, ἀλλὰ τὸν Ἑλληνισμόν, τὸν ὁποῖον ἐγνώρισεν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς καὶ Γλυπτικῆς. Ἡ ἐξ αὐτῶν ἐπίδρασις συνεπληρώθη ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας, τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως, λυρικῆς καὶ δραματικῆς, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἰδίᾳ τῆς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Πλωτίνου.

Ἡ γνωριμία του αὕτη μετὰ τὸ κλασσικὸν πνεῦμα τὸν ἔκαμε νὰ αἰσθανθῇ τὴν σημασίαν τῆς μορφῆς καὶ τοῦ μέτρου, τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ κανόνος, τοῦ νοήματος καὶ τοῦ λόγου. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα τὸν παρώθησαν νὰ ὑπερβῇ τὴν ιδέαν τῆς ζωῆς ὡς ὀσμῆς ἀκαθορίστου, ὡς δράσεως χάριν τῆς δράσεως χωρὶς ὀρισμένον σκοπὸν, ὡς ἐπιδιώξεως ἄνευ τέλους καὶ ἄνευ πέρατος (2).

Κατὰ τὸν von Rintelen ἐκεῖνο πού συνέδεε βασικῶς τὸν Γκαϊτε μετὰ τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἦτο ἡ ἀντίληψις, ὅτι τὸ ὠραῖον εἶναι πρωταρχικὸν φαινόμενον, ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ στοιχεῖον τὸ ἀνάγον τὸν ἀνθρώπον ὑπὲρ τὰ μερικά. Ἐνῶ πᾶν ἐπὶ μέρους ὠραῖον διαρκεῖ ὀλίγον, ἡ γενικὴ ἰδέα τοῦ ὠραίου παραμένει, ἀποτελοῦσα ἀφετηρίαν ἀναβάσεως ὑπὲρ τὸ μερικὸν καὶ παροδικόν, ὅπως ἀκριβῶς ἐκτίθεται εἰς τὸ Συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος.

Τὸν θέλγει ἐπίσης ὁ διὰ συμβολισμοῦ Ἑλληνικὸς τρόπος ἐκφράσεως. Εἰς τὸν

1) Περὶ τῆς καθολικότητος τοῦ πνεύματος τοῦ Γκαϊτε παρὰ ἀπέμπομεν καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ *Edl. Spranger* «Ἡ κοσμοθεωρία τοῦ Γκαϊτε», τὸ μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ *N. Λούβαρι*.

2) Εἰς τὰ *Xenien* τὸ 321ον δίστιχον ἔχει ἐπιγραφὴν *Griechheit*, μετὰ τὸ ἐξῆς περιεχόμενον: «Ἑλληνικότης! Τί ἦτο; Νόημα καὶ Μέτρον καὶ Διαύγεια! Δι' αὐτὸ σκέπτομαι: Ὀλίγην ὑπομονήν, σεῖς Κύριοι, πρὶν μᾶς ὁμιλήσετε περὶ Ἑλληνικότητος».

μῦθόν του «Τὸ πράσινο φίδι» μᾶς δίδει ὁ Γκαίτε μίαν ἱεραρχίαν ἀξιών ὑπὸ τὸν ἑξῆς Πλατωνικὸν τύπον :

«Ἦτο κάποτε ἓνας νέος, ποὺ ἔκοιμᾶτο. Ἐκεῖ πηγαίνουν τρεῖς βασιλεῖς.

Ὁ πρῶτος, χαλκόφρακτος, τοῦ χαρίζει ἓνα ξίφος καὶ τοῦ λέγει «Τὸ ξίφος νὰ τὸ κρατῆς μὲ τὴν ἀριστεράν. Ἡ δεξιὰ σου νὰ εἶναι ἐλευθέρα». Ὁ νέος τότε ὤρθωσεν ὑπερήφανος τὸ ἀνάστημά του.

Ὁ δεύτερος, ἀργυροποίκιλος βασιλεύς, τοῦ χαρίζει ἓνα σκῆπτρον καὶ τοῦ λέγει «Λάβε τοῦτο ὡς σύμβολον ὠραίας ἐμφανίσεως». Ὁ νέος τότε ἐστάθη ἀκόμη μεγαλοπρεπέστερος.

Ὁ τρίτος, χρυσοφόρος βασιλεύς, τοποθετεῖ εἰς τὴν κεφαλὴν του στέφανον ἐκ φύλλων δρυὸς καὶ τοῦ λέγει «Ἴδού! Γνώρισε τὸ ἀνώτατον». Τότε ἐφωτίσθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ νέου ἀπὸ πνεῦμα».

Ἡ ἀνιούσα ἱεράρχησις τῆς δυνάμεως, τῆς ὠραιότητος καὶ τῆς πνευματικότητος εἶναι διαρκῆς πίστις τοῦ Γκαίτε.

Εἰς τὰς συνομιλίαις του πρὸς τὸν Eckermann ἐμφανίζει τὴν οἰκειότητά του πρὸς τὴν Ἀριστοτελικὴν διανόησιν. Ἡ ἀρχὴ τῆς «Ἐντελεχείας» τοῦ παρέχει τὸν μίτον πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ προβλήματος. Ἡ ἀνθρωπίνη ἐντελέχεια, ὡς συνισταμένη εἰς τὴν πνευματικότητά μας, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χάνεται.

Τὴν μεγαλυτέραν συγγένειαν ὅμως τὸ πνεῦμα τοῦ Γκαίτε αἰσθάνεται πρὸς τὸν Πλωτῖνον (*). Ὁ Γκαίτε δέχεται, ὅπως καὶ ὁ Πλωτῖνος, ὡς περιοχὰς τοῦ εἶναι τὴν τῆς φύσεως, τὴν τῆς ζωῆς, τὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τέλος τὴν περιοχὴν τῶν ὑπερκειμένων πρὸς αὐτὰς ἀρχῶν. Ταῦτα ὅμως νοεῖ οὐχὶ κατὰ μίαν ἐπαγωγὴν, ἀρχόμενος ἐκ τῶν κάτω καὶ χωρῶν ἐποικοδομητικῶς, ἀλλ' ἐκκινῶν ἀμέσως ἀπὸ τὸ ὑπερκείμενον στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον δρωῶν διαμορφώνει τὸν «κόσμον» καὶ γεννᾷ τὴν ζωὴν. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο κατὰ τὸ West östliche Divan (*) εἶναι «δύναμις» καὶ «λόγος» καὶ «κίλλος». Εἶναι δηλαδὴ ἀνάλογον μὲ τὸ τῆς 6ης Ἐννεάδος, 3. 16, τονιζούσης, ὅτι «κόσμον τὸ ποιῆσαν αἰσθητὸν οὐκ ἂν εἶη κόσμος αἰσθητὸς αὐτό, ἀλλὰ νοῦς καὶ κόσμος νοητός. . . Δεῖ ἐκεῖνο ζωῆς εἶναι κρεῖττον καὶ νοῦ».

Τὴν βεβαιότητα περὶ τούτου, λέγει, δὲν μᾶς τὴν γεννᾷ ὁ συλλογισμὸς, ἀλλὰ τὸ συναίσθημα. Ἡ ρῆσις εἰς τὸν Faust I, στ. 3456 ὅτι

«τὸ πᾶν εἶναι συναίσθημα καὶ εἶναι βοή ὁ λόγος»

ἐνθυμίζει τὸ τῆς 6ης Ἐννεάδος 7. 35.

«θέα νοῦ ἔμφρονος κατωτέρα νοῦ ἐρῶντος».

Ἡ γνώμη τοῦ Γκαίτε ὅτι ἡ ψυχὴ μας εἶναι «ὁμοειδής» πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ κόσμου μεταλαμβάνουσα ἐν μικρῶ ὅλων τῶν στοιχείων ἐκείνης μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν 4ην Ἐννεάδα. 3. 1. Εἰς ἄλλο ἔργον μας εἶχομεν ὑποδείξει τὴν Πλωτῖνειον προέλευσιν τοῦ ἑξῆς τμήματος τῶν Zahme Xenien : (*)

1) Ὁ von Rintelen παραπέμπει εἰς τὸ ἔργον τοῦ F. Koch, Goethe und Plotin, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1925 ἔδειξε λεπτομερῶς τὴν σχετικὴν συγγένειαν.

2) VIII Buch.

3) Πρβλ. Κ. Σπυριδιέρη, Τὰ εἶδη τῆς γνώσεως, Θεσσαλονίκη 1949, σ. 70.

«Τὸ μάτι ἂν δὲν ἦταν φωτεινὸ
τὸ φῶς νὰ ἰδῆ πῶς θὰ μποροῦσε ;
Κι' ἂν ἡ ψυχὴ δὲν ἦταν ἀπ' τὸν οὐρανὸ
τὸ Θεὸ πῶς θὰ τὸν ἐζητοῦσε ;»

Εἶναι ἡ ἰδέα τῆς 1ης Ἐννεάδος 6. 9

«οὐ γὰρ ἂν πώποτε εἶδεν ὀφθαλμὸς ἥλιον
ἡλιοειδῆς μὴ γενόμενος,
οὐδὲ τὸ καλὸν ἂν ἴδοι ψυχὴ μὴ καλὴ γενομένη».

Κατὰ τὸν von Rintelen ἡ παράστασις τοῦ Πνεύματος τοῦ κακοῦ, τοῦ ἐμφανιζομένου ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ Μεφιστοφελούς, τοῦ ἐλκομένου πρὸς τὸ κατώτερον καὶ ζωῶδες, «τοῦ καταφρονοῦντος καὶ νοῦν καὶ ἐπιστήμην» (1), ὑπενθυμίζει τὴν ἀντίληψιν τῆς 5ης Ἐννεάδος 9. 10, κατ' ἣν τὸ κακὸν γεννᾶται «οὐ κρατήσαντος λόγου», «ἐξ ἐνδεείας καὶ στέρησεως καὶ ἐλλείψεως».

Εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ Γκαϊτε χαρακτηρισμὸν τῆς ἀνωτάτης γνώσεως ὡς ἀνωτάτου φωτισμοῦ διαγινώσκεται τὸ περὶ «φωτισμοῦ» δίδαγμα τῆς 6ης Ἐννεάδος 7.36, καθ' ὃ ὁ γνωρίζων «ἐάσας πᾶν μάθημα... εἰσεῖδεν ἐξαίφνης οὐκ ἰδὼν ὅπως, ἀλλ' ἡ θεὰ πλήσασα φωτὸς τὰ ὄμματα οὐ δι' αὐτῶν πεποίηκεν ἄλλο ὄραῖν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ φῶς τὸ δράμα ἦν» (2).

Ὁ von Rintelen θεωρεῖ τὸ ὅλον μεγαλουργημα τοῦ Γκαϊτε, τὸν Faust, ὡς ἀποβλέπον νὰ καυτηριάσῃ τὴν λατρείαν τοῦ τυφλοῦ δυναμισμοῦ, τῆς βουλήσεως ἄνευ ὁδηγοῦ καὶ ἄνευ ὁρίων, τοῦ δόγματος «ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ πρᾶξις καὶ οὐχὶ ὁ λόγος».

Πράγματι ὁ Γκαϊτε ἐμφανίζει σαφέστατα τὸν «Εὐρωπαϊσμόν, das Euro päertum», τὸν συνιστάμενον εἰς τὴν κατάφασιν ὑπὲρ τοῦ πνεύματος, τὴν ἐκφρασθεῖσαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἀντίληψιν περὶ μέτρου καὶ λόγου καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν περὶ ἀγάπης, περὶ εὐθύνης, περὶ ἐλευθερίας, περὶ προσώπου.

Ἡ διαρκὴς ἀναδρομὴ εἰς τὰς πηγὰς ταύτας πνευματικότητος μᾶς προφυλάσσει ἀπὸ τὴν μονοκρατικὴν προβολὴν τοῦ ποσοτικοῦ καὶ τοῦ δυναμικοῦ, τοῦ ἀκωλουθουμένου ἐκάστοτε ἀπὸ ψυχικὴν ἀποξήρανσιν καὶ πτωχείαν.

1) Faust I 1851.

2) Ὁ πυρὴν τῆς ἰδέας ταύτης εὐρίσκεται ἤδη εἰς τὸν Πλάτωνα, Ἐπιστολὴ Ζ 341 c.